

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vooropleiding
Hoger
Beroeps
Onderwijs

HAVO Tijdvak 2
VHBO Tijdvak 3
Woensdag 21 juni
9.00 – 12.00 uur

Boekje met bronnen

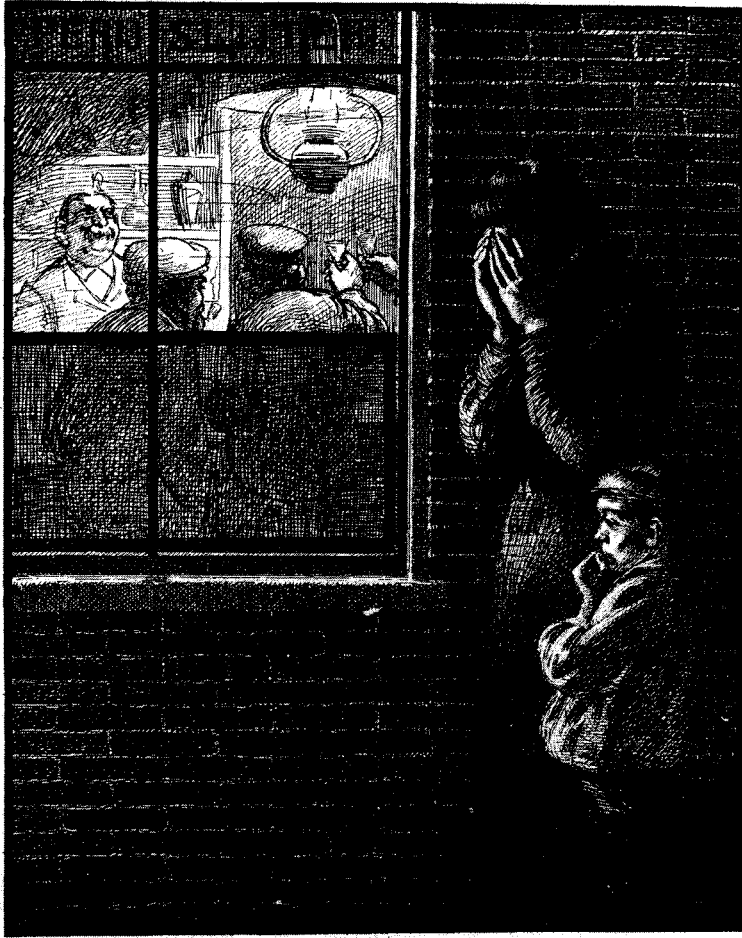
Een nieuwe eeuw, nieuwe verhoudingen? Nederland 1880-1919: op het breukvlak van twee eeuwen

bron 1

Een pamflet van de rooms-katholieke priester en drankbestrijder Alphons Ariëns



bron: P. de Coninck en P. Dirkse, Roomsche in alles, het rijke roomse leven 1900-1950, Zwolle/Utrecht 1996, pag. 35



De kroeg MOET weg!

bron: Marien van der Heijden, Albert Hahn, Amsterdam 1993 prent 81, pag. 114

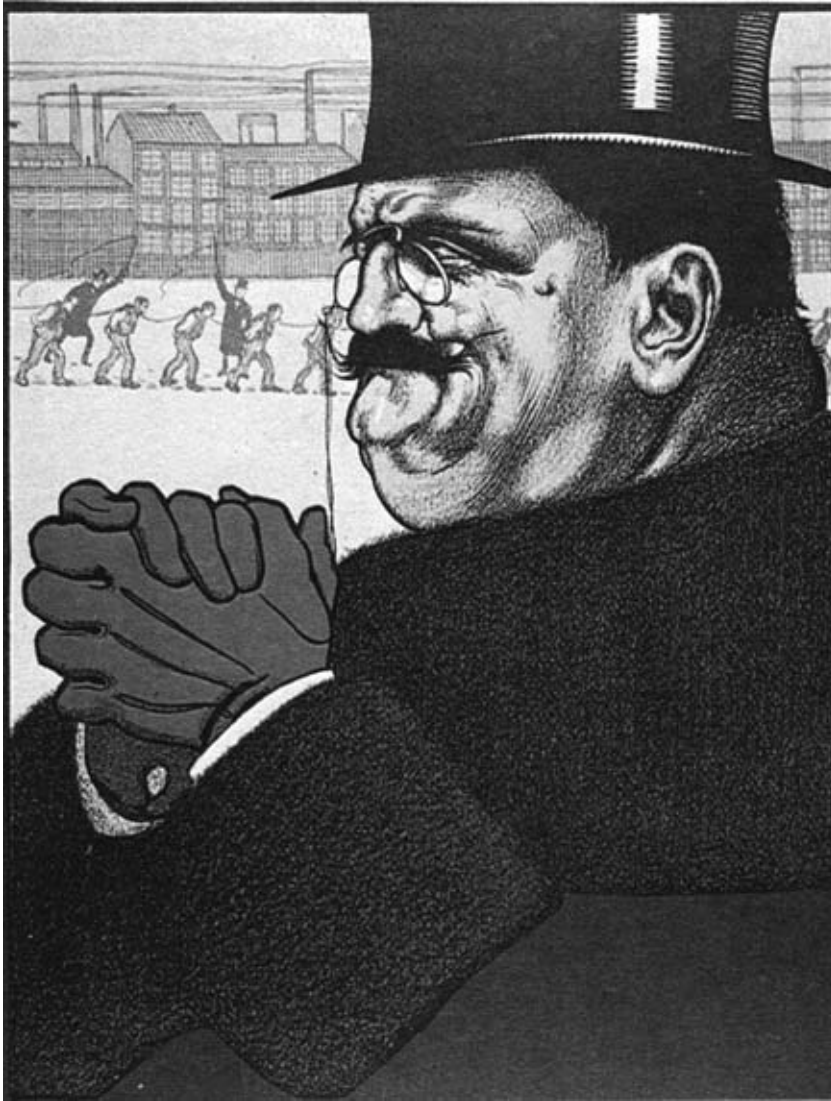
Uit de parlementaire enquête van 1887 het verhoor van Pierre Regout, glas- en aardewerkfabrikant in Maastricht over de glasblazerij waar jongens nachtwerk doen

- 1 „Ik kan de verzekering geven, dat de jongens niet lijden.”
 2 „Al komen zij ook drie nachten in de week niet op hun bed?”
 3 „Overdag kunnen zij slapen.”
 4 „Maar drie nachten in de week komen zij niet op hun bed?”
 5 „Nee, zes nachten van de week.”
 6 „Zes nachten! Dan is het nog erger dan ik dacht.”
 7 „Overdag kunnen zij slapen.”
 8 „Is het gebruik van jongens een kwestie van geld?”
 9 „Ook.”
 10 „Misschien hoofdzakelijk?”
 11 „Ik vraag u excuus. Een jongen loopt met het glas naar de oven. Hij doet dat spelende.
 12 Als hij dit twaalf uren gedaan heeft, is hij onvermoeid -en loopt nog als een haas.”
 13 „Dus gij noemt dit nachtwerk van kinderen zes nachten achtereen een werk, dat
 14 spelenderwijs verricht wordt?”
 15 „Ja.” (...)
 16 „Na 1874 zijn toch de kinderen beneden de 12 jaren buiten de fabriek gebleven?”
 17 „Ja, dat heeft voor ons ook de prijs van de jongens zoveel duurder gemaakt.”
 18 „Maar die wet is toch een groot geluk voor die jonge kinderen geweest. Of keurt gij haar af?”
 19 „Nee, ik acht haar een geluk voor de kinderen.”
 20 „Dus, zou het misschien een geluk voor hen zijn, als de leeftijd nog een weinig uitgebreid
 21 werd?”
 22 „Dat zou ons weer meer geld kosten.”
 23 „Gij hebt veel met die kinderen te doen gehad en kunt daar dus wel over oordelen?”
 24 „Zeer zeker, ik heb zelf kinderen.”
 25 „Maar die laat gij toch niet 's nachts werken?”
 26 „Och, ik weet wel dat de studenten ook wel eens niet naar bed gaan, zonder daarom ziek
 27 te worden.”

Het verhoor gaat verder in op de volwassen arbeiders

- 28 „Gij zult ze toch niet laten werken, tot ze er dood bij neervallen?”
 29 „Pensioneren doen wij ze niet.”
 30 „Wanneer gij ze niet meer gebruiken kunt, gaan zij heen en doet gij niets meer aan hen.”
 31 „Jazeker.”
 32 „Zijn de lonen wel vermeerderd?”
 33 „Nee, in den laatste tijd zijn de lonen altijd verminderd.”
 34 „Die verminderingen zijn ook het gevolg van uw inrichtingen, waardoor de mensen in staat
 35 zijn om meer te produceren?”
 36 „Ja, zij moeten misschien wat harder werken, maar zij kunnen meer produceren.” (...)
 37 „Verleden jaar is er onder de glasblazers een soort van oproer geweest. Wat was daarvan
 38 de oorzaak?”
 39 „Het loon van de werkman regelt zich naar vraag en aanbod. Zij werden ontevreden. Ik heb
 40 hun gezegd: Wilt gij niet werken, gaat dan maar wandelen. Ik heb twee ovens laten uitdoven,
 41 en na veertien dagen vroegen zij met hangende pootjes om terug te mogen komen. Toen
 42 hebben wij hen voor ons plezier een maand laten wandelen en hen daarna weer aangenomen.”
 43 „Een maand voor uw plezier brodeloos?”
 44 „Ja, dat was een goede les.”

ontleend aan: Gerard Brom, Alfons Ariëns, eerste deel, Amsterdam 1941, pag. 394-395



bron: Leonard de Vries, *Het beste van Albert Hahn*, Amsterdam/Brussel 1984, pag. 61

Foto van het naaien van jutezakken rond 1900, wat vooral door jonge meisjes werd gedaan



bron: Marjolein Morée en Marjan Schwegman, *Vrouwenarbeid in Nederland, 1870-1940, Rijswijk 1981*, pag. 97

Foto van het strippen (het verwijderen van de nerven uit de bladen) van tabak, rond 1910



bron: Marjolein Morée en Marjan Schwegman, *Vrouwenarbeid in Nederland, 1870-1940, Rijswijk 1981*, pag. 83

Verklaring van Fritz Selbmann, minister voor de staalindustrie en het mijnwezen in de DDR over zijn ontmoeting met stakende arbeiders op 16 juni 1953 in Berlijn

- 1 Selbmann hoort tijdens de lunch dat demonstrerende arbeiders optrekken in de richting
2 van het regeringsgebouw en op het plein voor het gebouw samenstromen. (...)
3 Er werd besloten dat Selbmann zou spreken met de arbeiders. (...) ... een tafel die als
4 platform dienst moet doen wordt naar buiten gedragen. (...) Selbmann klimt op de tafel.
5 *Selbmann:* Voor het gebouw stonden ongeveer vierduizend mensen, waarvan zo'n
6 drieduizend arbeiders, de meesten bouwvakkers, de overigen nozems en provocateurs. (...)
7 Ik zei: En nog wel de arbeiders van de Stalinallee!... Wij weten dat er fouten zijn gemaakt.
8 Wat de normen betreft, ik ben gemachtigd om te verklaren dat de normverhoging opnieuw
9 bekeken en ongedaan zal worden gemaakt. Dus, zou ik zeggen, aan het werk maar weer!
10 Een man van een jaar of veertig met ontbloot bovenlichaam springt op de tafel.
11 *Halfnaakte man:* Het gaat niet alleen om de normen, het gaat om de vrijheid – dat
12 betekent revolutie!
13 Kreten: (onverstaanbaar gebrul)
14 *Selbmann:* Ophouden met dat gebrul! Arbeiders moeten met arbeiders praten!
15 Kreten: (onverstaanbaar gebrul, hoongelach) Selbmann heft de handen op.
16 *Selbmann:* Maar ik ben toch zelf een arbeider – hier kijk naar m'n handen!
17 *Halfnaakte man:* Dat ben je dan wel mooi vergeten.
18 Vanuit de ruïne wordt met stenen gegooid. Een jong meisje met een *FDJ* (de
19 communistische jeugdbeweging in de DDR) windjack aan probeert op de tafel te
20 klimmen. Selbmann helpt haar daarbij omdat hij in de veronderstelling verkeert dat ze
21 zijn woorden wil ondersteunen. Als ze eenmaal op de tafel staat, rukt ze het windjack van
22 het lijf, smijt dit weg en roept leuzen die Selbmann niet kan verstaan maar die duidelijk
23 vijandig bedoeld zijn. (...)
24 *Selbmann:* Ik stel voor dat jullie een delegatie kiezen die met ons binnen komt onderhandelen.
25 Kreten: Vrijheid! Vrije verkiezingen! (Daarna onverstaanbaar gebrul) (...)
26 *Halfnaakte man:* Morgenvroeg zijn we d'r weer!

ontleend aan: Stefan Heym, Vijf dagen in juni, Amsterdam 1989, pag. 215

Verslag van de ontmoeting tussen Fritz Selbmann, minister voor de staalindustrie en het mijnwezen in de DDR en stakende arbeiders op 16 juni 1953 in Berlijn

1 7 uur. De arbeiders van het staatsbedrijf *VEB Bau-Union* in de Stalinallee gaan niet
2 akkoord met het geringe salaris dat uitbetaald wordt. Ze besluiten te gaan staken en
3 beginnen met hun tocht naar de Leipzigerstraat.
4 9 uur. Nog meer bouwprojecten van de *Bau-Union* besluiten te gaan staken.
5 Daarover een getuige: de verhoging van de norm werd tegen de wil van de bouwvakkers
6 doorgevoerd (...). Ook over de slechte verzorging, vooral over de prijzen in de
7 staatswinkels en staatsrestaurants, werden door de arbeiders heftige discussies gevoerd en
8 werd geëist dat deze misstanden afgeschaft werden. In de vergadering van het personeel
9 kwam naar voren, dat het pas opgerichte Volksleger op kosten van de arbeiders opgebouwd
10 en in stand gehouden moest worden. De bouwvakkers eisten de ontbinding van het
11 Volksleger. Ze trokken op naar de bouwprojecten in de omgeving en nodigden alle
12 bouwvakkers van de andere bouwprojecten uit, met hen naar het Ministerie voor Arbeid
13 op te trekken, (...) om daar te protesteren.
14 13 uur. De arbeiders staan voor het Ministerie (...). In spreekkoren roepen ze hun eisen.
15 Na enige tijd verschijnt aan een raam op de eerste verdieping de minister voor de
16 staalindustrie en het mijnwezen Selbmann.
17 De opwinding onder de stakers groeit. (...) Selbmann is intussen voor het gebouw gaan
18 staan. Hij verzekert dat hij er begrip voor heeft, dat de arbeiders van de Stalinallee zich
19 tegen de norm verzetten. Hij krijgt een kernachtig antwoord: „Wij komen niet alleen uit
20 de Stalinallee, wij komen uit heel Berlijn. Wij zijn tegen de norm in heel Berlijn en in heel
21 Duitsland”.
22 „Ik ben zelf slechts een arbeider”, zegt Selbmann en hij krijgt als antwoord: „Dat ben je
23 echter vergeten!” Eén van de demonstranten roept: „Wij willen vrij zijn. Dit is een opstand
24 van het volk. Wij eisen vrije en geheime verkiezingen”. Hiermee is het verdergaande doel
25 van de binnenlandse opstand uitgesproken en de massa herhaalt deze eis.
26 Als Selbmann weer wil spreken, wordt hij overstemd door kreten als: Verdwijnen!
27 Aftreden! Jullie moeten allemaal gaan! Hij belooft de ministeries op te bellen en verdwijnt
28 snel in het gebouw. Als hij na een kwartiertje niet meer te voorschijn komt, vormen de
29 arbeiders weer een stoet en marcheren naar de Stalinallee terug.
30 15 uur. Auto's van de 'regering' met luidsprekers rijden met de stoet mee. Ze melden: de
31 ministerraad heeft de verhoging van de norm teruggedraaid.

ontleend aan: Juni-Aufstand, Dokumente und Berichte über den Volksaufstand in Ost-Berlin und in der Sovjetzone, Berlin 1953, pag. 10



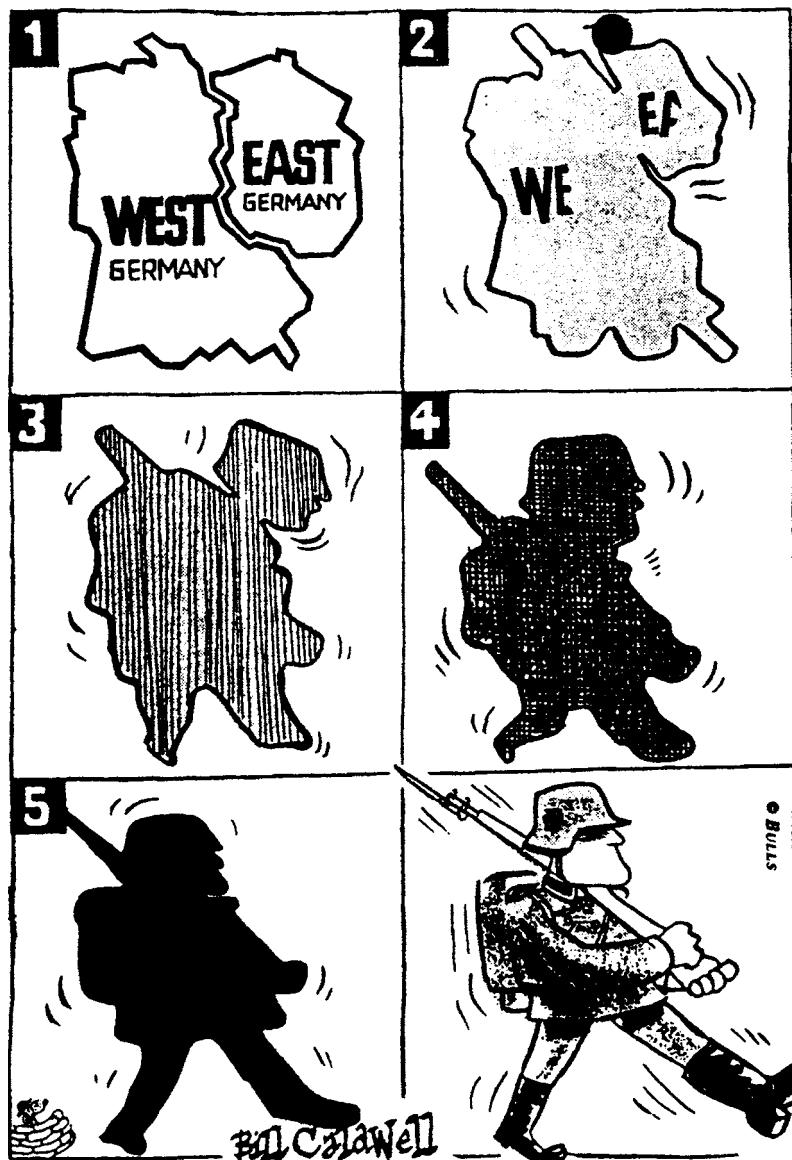
bron: Informationen zur politischen Bildung, nummer 240, Bonn 1996, pag. 11



bron: B. Immerzeel e.a., Historia, Amsterdam 1994, pag. 229

1 In de zomer van 1977 kwamen hier nog de genoemde meningsverschillen bij over het
2 antwoord op de Russische opvoering van de bewapening door middel van de SS-20.
3 In september nam ik er veel tijd voor om Brzezinsky (*de veiligheidsadviseur van president*
4 *Carter*) de strategische situatie van mijn land en het gedeelde Duitse volk uit te leggen.
5 Daarbij speelde de politieke bedreiging van de Bondsrepubliek Duitsland door het snel
6 groeiende leger van SS-20's van de Russen de hoofdrol. Het resultaat van mijn moeite
7 was gering. Brzezinsky was van mening dat dit alles Bonn toch helemaal niet aanging,
8 maar dat het een zaak van de Verenigde Staten was. Mocht de Bondsrepubliek ooit door
9 de Sovjetunie met de SS-20 onder druk worden gezet, dan zouden de Verenigde Staten
10 met behulp van hun strategische kernwapens in staat zijn hierop te antwoorden. Carter
11 viel zijn veiligheidsadviseur in het begin bij – net als Brzezinsky had hij totaal geen begrip
12 voor mijn zorgen. Niettemin bleef hij vriendelijk en welwillend.

bron: Helmut Schmidt, Mensen en Mogendheden, Amsterdam 1988, pag. 196-197



MARCH OF THE FOURTH REICH

vertaling:

De opmars van het Vierde Rijk

bron: Theo Hector, *Magere Jahre, fette Jahre, Die Geschichte unserer Wirtschaft seit 1948. Gesehen von sechsundsechzig Karikaturisten, Königstein z.j., zonder paginanummer*

Einde